

Vervolging van roofvogels in Nederland in 2005

Rob G. Bijlsma en Pedro Zoun

In dit overzicht zijn door mensen veroorzaakte sterfte en vervolging verwerkt, zoals vermeld op de nestkaarten (WRN en SOVON) of doorgegeven aan Algemene Inspectie Dienst (AID), Politie en CIDC-Lelystad. Die laatste categorie, buiten de nestkaarten om, is de laatste jaren geleidelijk aan het opdrogen. Met name van de kant van de AID loopt de bereidheid terug om in actie te komen wanneer (aanwijzing voor) roofvogelvervolging wordt gemeld. Als gevolg daarvan komen tal van onder verdachte omstandigheden gevonden dode roofvogels niet meer bij het CIDC terecht, blijven controles in het veld achterwege of wordt te laat - of onoordeelkundig - ingespeeld op acute meldingen. Een zorgwekkende toestand die de vervolgers in de kaart speelt. In een naschrift zal dan ook kort op de situatie in 2006 worden ingegaan, omdat die aanzienlijk is verslechterd vanwege grootschalige vervolging in het gehele land.

Werkwijze

Vergiftiging en afschot werden op gestandaardiseerde wijze door CIDC-Lelystad onderzocht. De eerste onderzoeksstap omvat sectie, in een aantal gevallen aangevuld met röntgenologisch en/of microbiologisch onderzoek. Macroscopisch onderzoek aan krop en maaginhoud is van belang bij het vaststellen van vergiftiging en het opsporen van de mogelijke bron en toedracht. Aanwezige hagelkorrels of kogels worden uit het kadaver verwijderd en verzameld als bewijsmateriaal en/of voor eventueel onderzoek op lood. De tweede onderzoeksstap behelst chemisch-toxicologisch onderzoek. Op basis van de anamnese en de bevindingen van de eerste onderzoeksstap worden inzendingen aangemerkt voor vervolgonderzoek, met specifieke analyses op strychnine en/of alfachloralose (Zoun 2004).

De verstoring van roofvogelnesten wordt bijgehouden door de nestcontroleurs en inventariseerders van territoria. Er wordt gekeken naar duurzaamheid van territoriumbezetting, nestgebruik, loopsporen richting nest, klimsporen, afgebroken takken, afschotsporen, schade toegebracht aan nesten, eieren en/of jongen, en andere vreemde zaken. Dit wordt apart op de nestkaart vermeld. Ook worden meldingen en opmerkingen van omwonenden opgetekend; deze kunnen licht werpen op duistere praktijken, zoals verstoringen van nesten (wat wij zelden voor onze ogen zien gebeuren, maar waarvan we de sporen wel aantreffen). De handleiding van Hugh Jansman (2001) wordt aangehouden waar het de interpretatie van sporen betreft. In vervolgingshaarden hebben ervaren roofvogelaars inmiddels allerlei verfijningen op die handleiding in de praktijk geleerd.

Resultaten

Vergiftiging

Vergiftiging, of pogingen daartoe via uitgelegd vergiftigd aas, werden in 2005 het gehele jaar door geconstateerd met een piek in winter en vroege voorjaar: 15 gevallen in januari, 4 in februari, 5 in maart, 10 in april, 2 in juni, 3 in juli, 4 in augustus, 1 in september, 4 in oktober en 4 in december. Of de ruimere spreiding over het jaar een nieuwe trend is, zal de komende tijd moeten blijken (zie ook Bijlsma 1993, voor een vergelijking met het recente verleden).

De verspreiding van vergiftigingen binnen Nederland laat opmerkelijke hiaten zien waarvan we helaas niet weten hoe reëel die zijn. De vaste provincies waren in 2005 weliswaar vertegenwoordigd, maar de gebrekkige doorstroom van dode vogels uit de regio (vooral Oost, Zuid en West) naar CIDC Lelystad maakt het steeds moeilijker om een beeld te schetsen van wat waar er gaande is. Rond de onderstaande locaties werden in 2005 vergiftigde roofvogels, en vaak ook vergiftigd aas, aangetroffen:

Drenthe: Steenbergen;
Friesland: Akkrum, Jubbega;
Groningen: Baflo, Tinallinge;
Overijssel: Nutter, Ootmarsum, Weerselo;
Gelderland: Brummen, Oldebroek;
Zeeland: Philippine, Rilland;
Noord-Brabant: Aarle-Rixtel, Deurne, Groeningen, Neerkant, Oerle;
Limburg: Beringe, Spaubeek.

Een aantal van deze plekken zijn oude bekenden (Bijlsma *et al.* 1998-2005; van Lieshout *et al.* 1997) en kenden soms ook een fors aantal nestverstoringen. Andere zijn nieuw of een tijdje niet in het nieuws geweest (in het verleden soms wel genoemd; zie literatuurlijst).

Deze lijst van vergiftigingen had gemakkelijk langer kunnen zijn indien de AID meer dode roofvogels bij het CIDC-Lelystad had ingeleverd. Een frappant voorbeeld komt uit Reusel-De Mierden, waar de plaatselijke opsporingsambtenaar in 2005 maar liefst 36 vergiftigde Buizerds en 2 dito Haviken achterhaalde. Hiervan zijn alleen de Haviken doorgestuurd. Dat het bij de Buizerds om vergiftiging ging, en niet om verhongering, werd door de betreffende ambtenaar geconstateerd aan de hand van proefjes met watervlooien (zie Bijlsma 1993: pagina 55). Omdat van deze gevallen sectierapporten ontbreken, is het niet mogelijk ze toe te voegen aan de lijst van het CIDC. Het is van wezenlijk belang dat vergiftiging door een onafhankelijk instituut via standaardprotocollen wordt geconstateerd en vastgelegd.

De op naam gebrachte gifsoorten hadden betrekking op aldicarb, carbofuran en parathion (zie hieronder). Deze middelen vinden (of vonden) voor een deel in sterk verdunde vorm legale toepassing in de land- en tuinbouw, maar zijn in niet-verdunde vorm erg giftig. In met gif bewerkt aas werden dezelfde middelen aangetroffen, namelijk 5x aldicarb en 16x carbofuran. Als aas werd het volgende gebruikt: 2x fazant, 3x

wilde eend, 1x postduif, 4x houtduif, 8x duif, 1x ree, 1x vis en 1x vlees. Dit zijn bijna allemaal jachtgerelateerde dieren, een duidelijke aanwijzing in welke hoek de daders moeten worden gezocht.

2003: 28 aldicarb, 6x alfachloralose, 5x carbofuran, 8x parathion en 7x granulaat;

2004: 16x aldicarb, 10x carbofuran, 1x granulaat, 9x parathion en 1x mevinfos.

2005: 15x aldicarb, 17x carbofuran en 3x parathion.



Figuur 1. Kwantitatieve verspreiding (per 5x5 km hok) van opzettelijke nestverstoringen in Nederland in 2005. Stipgrootte oplopend van resp. 1, 2 naar 3 gevallen; vierkant ' 8 gevallen.
Quantitative distribution (5x5 km) of nests deliberately disturbed in The Netherlands in 2005; provinces are shown by boundaries. Dot size resp. 1, 2 and 3 cases; squares ' 8 cases.

Vergiftiging, veelal via opzettelijk uitgelegd aas, is al vanaf midden jaren negentig (samen met nestverstoring) een belangrijke methode om roofvogels te vernietigen (Tabel 1). De jaarlijkse aantalsvariatie wordt bepaald door verschillen in zoekintensiteit (denk bijvoorbeeld aan de afsluiting van gebieden ten tijde van de vogelpest in 2003), en aan de bereidheid van waarnemers om zaken door te geven (verminderend als gevolg van geringe steun van de kant van de overheid).

Tabel 1. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 1975-2005 (bronnen: CIDC-Lelystad, WRN). *Causes of death of raptors in The Netherlands in 1975-2005 (sources: CIDC-Lelystad, WRN).*

Doodsoorzaak <i>Cause of death</i>	Gif Klem/doodslag <i>Poison Trap/killed</i>	Afschot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>	
1975-88	621	2	69	145
1989	21	?	?	?
1990	20	?	?	?
1991	61	?	?	?
1992	76	0	5	?
1993	33	2	7	?
1994	13	2	6	26
1995	65	4	13	9
1996	106	9	18	139
1997	176	10	13	62
1998	91	0	7	105
1999	80	4	4	88
2000	33	2	3	129
2001	21	0	0	80
2002	50	1	3	58
2003	54	1	0	81
2004	37	0	0	85
2005	35	0	0	114

Tabel 2. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 2005. *Causes of death of raptors, inflicted by humans in The Netherlands in 2005.*

Soort <i>Species</i>	Gif <i>Poison</i>	Klem/kooi <i>Trap</i>	Afschot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	0	0	0	11
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	8	0	0	20
Sperwer <i>A. nisus</i>	1	0	0	6
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	26	0	1	70
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	0	0	0	7
Totaal <i>Total</i>	35	0	1	114

Afschot

Het afschieten van roofvogels onttrekt zich goeddeels aan ons registratiesysteem. Dat het desondanks geregeld voorkomt, bewijzen de meldingen die we binnenkrijgen maar waarvan geen aangifte wordt gedaan (vaak om intimidatie en bedreiging te voorko-

men, soms door laksheid). De kans dat wij een doodgeschoten roofvogel vinden, is miniem (waarschijnlijk de reden dat afschot veelvuldig zal plaatsvinden), omdat de ouders hun tijd en plaats voor het uitkiezen hebben, deels gesteund worden door hun omgeving en de sporen van hun misdaad weghalen (de dode roofvogel).

In Friesland wordt de laatste jaren steeds vaker op bezette nesten geschoten. Niet, zoals in het verleden, met een hagelgeweer (waarvan de inslagsporen goed in nest en nestboom zijn terug te vinden; Jansman 2001), maar met kogelgeweer. Om dat laatste te constateren, moeten waarnemers nauwgezet kijken. Onderstaand een aantal goed beschreven gevallen uit Friesland, daterend uit 2005 maar vaak met een lange geschiedenis daaraan voorafgaand (C. de Vries):

Duurswouderheide: nest met oude hagelinslag, op 2 juni een nieuw gat ter grootte van een pink. pinkgrootte. Dit betreft een vaste rampplek waar in 1994-2000 elk jaar met hagel op alle nesten (ook oude) werd geschoten. In sommige jaren werden meer dan 10 nesten in bosje van 12 ha beschoten, inclusief nesten van zwarte kraai, ransuil, Havik en Buizerd.

Beakendyk: opvallend nest op 50 m van openbare weg dat door drie betrouwbare omwonenden in de gaten werd gehouden. Op 16 april nog niet verstoord, op 24 april waarschijnlijk al verstoord? Een nestcontrole op 26 april toonde dat het nest met een kogelgeweer was beschoten. Beschadiging aan takken pasten exact in de baan van het schot door de nestbodem. De bekleding van het nest was opgewipt. Het vrouwtje mist toppen van minimaal twee staartpennen; op 13 april was haar staart nog intact. Een buurtbewoner hoorde op 22 april om 21.40 uur een schot.

Wijnjeterperschar: op 23 maart vloog een mannetje Buizerd met beschadigde hand (minstens 5) - en staartpennen moeizaam rond; op 15 maart was hij nog ongeschonden. Alle beschadigingen lagen in zelfde lijn, waaruit bleek dat hij in zittende positie van de rechterkant moet zijn beschoten. Op 25 mei lagen hier 3 kapotte eieren onder het nest. Nest is 1-2 weken eerder beschoten met kogel, getuige grote gat van 10 cm door het midden van de kom en de flinke beschadiging aan een tak. Hagelinslag van 2004 teruggevonden in andere takken. Een nest van een zwarte kraai op 280 m afstand was eveneens beschoten (mocht op dat moment nog niet worden bejaagd).

De Mersken: nest Buizerd mislukt. Op 18 oktober gecontroleerd: is beschoten, gezien gat aan de westzijde van het nest en de omhoog gedrukte bekleding aan die kant. In dezelfde houtwal werd in 1998 en 2000 (mogelijk idem 1995) een Buizerd verstoord.

De Mersken: nest Buizerd bleek bij controle op 18 mei te zijn mislukt. 3-4 weken eerder had graafwerk onder de nestboom plaatsgevonden (kraan aldaar half april), waarbij grond tegen de nestboom was geplaatst. Nest van het buurpaar in dezelfde houtwal is doorschoten.

De Mersken: doorschietsing van een buizerdnest in 1996, 1998, 2000. In 1998 is hoogstwaarschijnlijk op een alarmerende Buizerd geschoten getuige een kapotte armpen. Op 4 mei werden 's avonds jagers in het betreffende jachtveld gezien (700 ha). Op 5 mei bleek het buizerdnest te zijn doorschoten met een kogel. In de slootkant werden verse voetstappen op 5 m van de nestboom gevonden, evenzo platgetrapt gras aan de oostzijde van het nest, de enige positie van waaruit het nest was te beschieten. Duidelijke loopsporen getraceerd door het grasland langs de oostzijde van de houtwal naar het 100 m verderop liggende betonpad. In de bodem van het buizerdnest zat een ringmusnest dat op een haar na werd geraakt. De

basis van het buizerdnest (nestkom 20 cm hoger) had een gat van 10 cm aan de oostzijde. Bij het naburige zwarte kraaienpaar lag een uit het nest geschoten jong op de grond. Ook hier verse loopsporen en duidelijke schade aan het nest (jacht op zwarte kraai op dat moment verboden). In de afgelopen 12 jaar zijn hier vrijwel alle broedpogingen van Buizerds in deze SBB-houtwal met een schot hagel bestreden.

De Mersken, Hogedam: op 18 mei alarm en één stuk ei in het nest; het andere ei is verdwenen. Nest scheefgezakt, mogelijk doorschoten. Op 4 mei jagers in dit bosje gezien. Ook in 1996 en 1998 werden hier buizerdnesten doorschoten.

De Mersken, Hogedam: bij controle op 5 mei bleek zeer recent tegen de nestboom van een Buizerd te zijn getrapt (verse modderige voetafdruk zichtbaar). Waarschijnlijk heeft het stiekeme gedrag van het buizerdvrouwtje meer ellende voorkomen. Deze locatie kent een lange historie van vervolging (vergif, klem, afschot, uithalen), in hetzelfde jachtveld als eerdere verstoringen hierboven.

Bovenstaande betreft een nauwgezet, en jarenlang, onderzocht gebied waar roofvogelaars exact weten welke roofvogels waar broeden, om welke individuen het gaat, wanneer ze met de eileg zijn begonnen, enzovoort. Maar ook elders duiken meldingen van afschot op, zoals in de gemeente Reusel-De Mierden: hier was een Buizerd het slachtoffer (M. Pijs). Van andere wordt geen officiële melding gedaan, zodat wij er verder weinig mee kunnen.



Een elegante oplossing voor een agressieve Buizerd die haar nest verdedigt, bedacht door de gemeente Ede; nabij de Kreelse Plas, 7 juli 2005 (Rob Bijlsma). *Sign erected to warn passers-by that the local Common Buzzard aggressively defends her nest.*

Hoewel de mond vol hebbende over normen en waarden sanctioneert de overheid in sommige gevallen afschot van Buizerds. Zonder de betrouwbaarheid te checken van meldingen van agressieve Buizerds (of al te makkelijk afgaand op beweringen), en zonder serieus werk te maken van alternatieve opties (al worden die pro forma wel genoemd), antwoordt Minister Veerman op vragen van mevrouw Schreijer-Pierik (CDA) dat het mogelijk moet zijn om per direct een Buizerd af te schieten wanneer deze mensen aanvalt. Mocht toestemming voor afschot te lang duren, kan hij zelfs persoonlijk worden gebeld zodat hij de zaak snel met de provincie kan regelen (uittreksel plenaire debat over wetsvoorstel 29.448, wijziging Flora- en Faunawet). Gelukkig zijn er ook gemeenten die een elegantere oplossing bedenken (zie bijgaande foto). Even effectief, en rekening houdend met het feit dat zo'n Buizerd ook recht van leven en voortplanten heeft (een gedachte die merkwaardigerwijs juist bij het CDA als onverteerbaar wordt gezien; erg veel compassie met andere levende wezens dan mensen is daar niet te bespeuren).

Nestverstoring

Naast vergiftiging is tegenwoordig nestverstoring de methode om roofvogels aan te pakken. Omgerekend naar het aantal per soort ingeleverde nestkaarten (zie Bijlage 1 in Bijlsma 2006) werd in 2005 0.7% van de Torenvalken verstoord, 1.3% van de Sperwers, 3.9% van de Haviken, 4.0% van de Buizerds en 6.8% van de Bruine Kiekendieven.

De ruimtelijke spreiding van nestverstoringen vertoont concentraties in Friesland (zuidwesthoek en midden; de straffe vervolging rond Franeker en Bolsward komt bij gebrek aan roofvogelaars in die hoek niet tot uiting), oostelijk Noord-Brabant en Goeree-Overflakkee (Figuur 1). Leegtes op deze kaart hoeven niet op het ontbreken van verstoring te duiden. Twente is daar een goed voorbeeld van: zolang hier nauwelijks nesten van binnenkomen, kunnen we de duidelijke aanwijzingen voor nestverstoringen niet hard maken.

De meest voorkomende verstoringen hadden betrekking op het moedwillig vernielen van nesten, bij herhaling verstoren van broedende oudervogels, met vuurbuiks doorschieten van nesten (vooral in Friesland), tot zelfs het afknippen van de koppen van nestjongen (Bruine Kiekendief, De Deelen in Friesland; Kleefstra & Kleefstra 2005). Plaatselijk lijkt geen middel te worden geschuwd om verstoringen te veroorzaken, van het omzagen van nestbomen tot het "op één ei zetten" van soorten die geacht worden "te talrijk" te zijn, schudden of doorprikken van eieren, afschot, nestvernieling, omzagen nestboom en affagen van broedvogels in de schemering of 's nachts (ook hier weer: Friesland als onbetwiste koploper).

Een deelstudie: Limburg en de verdwijning van Haviken

In de provincie Limburg werd voor 1990-97 het aantal paren Buizerds op 730 gesteld, dat van Havik op 220 (van Noorden & Schols 1999). De huidige situatie wijkt daar sterk vanaf. Zowel Buizerd als Havik zijn sterk afgenomen, de laatste is zelfs meer dan gehalveerd. Dat blijkt onder meer uit de leegloop van tal van gebieden waar voorheen altijd paren werden opgespoord ten behoeve van het ringonderzoek van de Werkgroep

Roofvogelbescherming Limburg (Jo Erkens c.s.).

In 2005 bleken de volgende gebieden vrij te zijn van Haviken: het Gerendal tot in Gulpen, het Leudal en omgeving (>1000 ha), Savelsbos, grote gebieden rond Sevenum, Grubbevorst, Well en Wellerslooi, Tangelroy, Stramproy, Ell, Haler en Hunsel. De streek tussen Arcen en Velden is bijzonder verdacht; van de 15 paren Havik die hier normaliter worden aangetroffen zijn nog slechts enkele over. Hetzelfde geldt voor de streek tussen Susteren en Vlodrop. Daarnaast zijn er verspreid nog diverse gebieden waar Haviken goeddeels zijn verdwenen (Figuur 2). In veel van deze gebieden worden ook aantalsdalingen van de Buizerd gemeld.



Figuur 2. Gebieden in Limburg waar de Havik recent als broedvogel is verdwenen (gearceerd), met vervolging als belangrijkste oorzaak. *Regions in the province of Limburg (hatched) where recently Northern Goshawks declined steeply or completely disappeared as a breeding bird, mostly because of raptor persecution.*

De aantalsdaling van de Havik in geheel Limburg ligt in de orde van grootte van 60-70%. Omdat de resterende paren nog steeds overwegend 4-legsels produceren (Bijlsma 2006; Tabel 11) lijkt voedselschaarste als oorzaak minder belangrijk dan op de Veluwe (Rutz & Bijlsma 2006). Er zijn talloze aanwijzingen voor een breed georkestreerde, jachtgerelateerde vervolging: gebieden zonder jacht kennen geen afname van Haviken, waar foute jachtopzichters verdwijnen keren Haviken terug, vergiftiging, verstoringen, uitspraken van lokale jagers, en verweving van jacht en toezicht (waardoor meldingen van roofvogelvervolging niet tot rechtsvervolging leiden, en veroordelingen succesvol uit de lokale pers worden geweerd; dit is ook in Friesland de gangbare praktijk, zodat voor het grote publiek verborgen blijft op welke schaal dagelijks aan illegale vervolging wordt gedaan).

Discussie

De gegevens van de afgelopen decennia wijzen niet op een terugloop in de vervolging. Sinds vervolging van roofvogels op de agenda is geplaatst (Burgers *et al.* 1976, Over & Klomp 1981, van Ooijen 1985, Baars & Over 1989), en tot massale aandacht leidde in de jaren tachtig (oprichting van de voorloper van de WRN in 1982) en negentig (zie literatuurlijst, met een reeks van artikelen in uiteenlopende tijdschriften en boeken), leek vervolging vanaf de late jaren negentig op veel plaatsen te verflauwen. Deze ontwikkeling is de laatste jaren in zijn tegendeel verkeerd. Momenteel is de vervolging grootschaliger, grover en georganiseerder dan ooit tevoren in de afgelopen decennia. Het lijkt geen twijfel dat de invoering van de Flora- en Faunawet, in combinatie met de ontmanteling ervan in de Tweede Kamer, hier voor een belangrijke deel debet aan is. Deze wet heeft voor een aanzienlijke versoepeling gezorgd van de tot dan toe vigerende regels: aanvankelijke stopzetting van jacht op vos en kraai omgezet in vrijgeven van de jacht met rabiate vervolging als resultaat, gebruik van kraaienvangkooien en ekstervallen toegestaan zonder enige controle (voorheen op naam geregistreerd voor vaste locatie met verplichting om bijvangst door te geven), jacht op vos met lichtbakken (leidend tot grote nachtelijke onrust en sterke toename van illegale praktijken) en verweving van jacht en toezicht (veel vervolging is jacht-gerelateerd, terwijl diezelfde jagers vaak moeten toezien op naleving van de Flora- en Faunawet). Tegelijkertijd werd toezicht op de Groene Wetten in het landelijke gebied sterk verminderd; vervolgers hadden dit snel in de gaten en grepen hun kans. Tenslotte dachten de weidevogelbeschermers in het predatieonderzoek van Alterra en SOVON een bewijs van hun stelling te vinden dat predatoren verantwoordelijk zijn voor de achteruitgang van weidevogels (Teunissen *et al.* 2006). Kennelijk is dat tevens de aanleiding geweest er nog een schepje bovenop te doen waar het de vervolging van predatoren betreft, inclusief een hausse aan illegale en misdadige activiteiten. Doordat vervolgers onderling de fiofjes doorgeven hoe roofvogels om zeep kunnen worden gebracht zonder duidelijke sporen na te laten, is de pakkans verkleind. Dat laatste wordt versterkt door afnemend toezicht van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de landschappen in de terreinen die zij onder hun hoede hebben, en een verminderde inspanning van

politie en AID bij de handhaving van de Groene Wetten (haaks staande op de bewering van minister Veerman in antwoord op vragen van Marijke Vos, persbericht Ministerie van LNV, 15 mei 2006). In 2006 is hier overigens wel enige verandering ten positieve in gekomen, mogelijk naar aanleiding van het persrumoer dat uitbrak door het persbericht dat de WRN in maart 2006 uitbracht om de toenemende vervolging, en het gebrek aan controle, voor het voetlicht te brengen.

De kans om vervolging vast te stellen hangt van toevalligheden aan elkaar: zitten er in een bepaald gebied (roof)vogelaars, geven die verdachte zaken door, hoe zijn de contacten van AID en politie met de lokale bevolking, hoe is de toegankelijkheid van een gebied (eigendomsgrenzen, al dan niet toegankelijk). Lang niet alle dode roofvogels komen uiteindelijk bij het CIDC-Lelystad terecht omdat de kosten van onderzoek hoog zijn en een drempel is opgeworpen om de toestroom van roofvogels in te dammen (alleen die vogels worden ingeleverd waarbij een gerede kans bestaat het strafonderzoek succesvol af te ronden, een vrijwel onmogelijke opgave).

Voor de nestverstoringen is het verhaal ook gecompliceerd. Door de ruime spreiding van nestvondsten over het land, de grote steekproef (jaarlijks 2500-4400 nesten) en de gestandaardiseerde manier van werken in tal van gebieden door dezelfde personen en groepen, zou nestverstoring redelijk gemonitord moeten kunnen worden. Toch is dat maar beperkt het geval. Met deze vorm van registratie onderschatten we het werkelijke probleem, omdat niet alle verstoringen ook daadwerkelijk als zodanig (kunnen) worden geregistreerd. Sommige verstoringen zijn flagrant, andere echter gecamoufleerd en nauwelijks met zekerheid vast te stellen. Bovendien, overal waar roofvogelaars regelmatig hun gezicht laten zien, is de kans groot dat de daders zich gedeest houden, elkaar waarschuwen en uitgekookter te werk gaan. Hierdoor wordt vaststelling van verstoring moeilijker, wat niet hetzelfde is als dat er geen vervolging zou plaatsvinden. Dit valt goed af te lezen aan Friesland, waar de daders zich dusdanig gedragen voelen door hun omgeving dat ze tamelijk onverbloemd voor hun praktijken uitkomen (algemene uitlatingen over de wenselijkheid van het uitroeien van predatoren staan openlijk en bij herhaling in de regionale en lokale kranten; zie hieronder); niet voor niets is hier illegale vervolging provinciewijd gemeengoed.

Met onze manier van registreren kunnen we een aardige schatting maken van wat er jaarlijks **minimaal** aan roofvogelnesten wordt verstoord. Nemen we de meest recente populatieschattingen van de betreffende soorten voor geheel Nederland (Bijlsma 2006) als uitgangspunt, gaan we ervan uit dat dit een representatieve steekproef behelst (per soort worden 7-100% van alle nesten gevonden en gecontroleerd, en dus een alleszins gerechtvaardigde stelling), en slaan we het aandeel verstoringen per soort om naar de landelijke populatie (aantal verstoorde nesten op het totale aantal binnengekomen nestkaarten), dan zouden er in 2005 landelijk minimaal 42 nesten van Torenvalken, 52 van Sperwers, 64 van Haviken, 77 van Bruine Kiekendieven en 400 van Buizerds (totaal 635) zijn vernield. Gezien de strenge beoordeling van wat als verstoring wordt aangeduid (alleen nesten met harde aanwijzingen voor verstoring zijn meegeteld), kunnen de werkelijke aantallen veel hoger liggen. Deze rekensom ligt boven het langjarig gemiddelde van 560 verstoorde nesten (berekend over 1996-2005), waarbij de trend na 2001 een duidelijk stijgende lijn vertoont. Ook in dit geval geldt: door de

aanwezigheid van honderden roofvogelaars in het veld en de publiciteit en verontwaardiging rond vervolging (alleen in Friesland suggereren de ingezonden stukken in de krant dat uitroeien van 80% van de rovers als heel normaal wordt beschouwd, zelfs wenselijk) zijn de vervolgers steeds gewiekster geworden. Daardoor wordt het probleem niet kleiner, alleen minder inzichtelijk en moeilijker op te sporen (zoals bij veel andere milieucriminaliteit; zie het misbruik van bestrijdingsmiddelen: Verstallen & Zijlmans 1999). De werkelijke trend kan dus beduidend negatiever zijn dan het toch al sombere bestaande beeld.

Naschrift voor 2006

Inmiddels zijn we door de recente feiten ingehaald. De vervolgers, en tot nu toe zijn dat B voor zover gepakt - overwegend jagers en weidevogelbeschermers, hebben afgelopen winter en voorjaar massaal huisgehouden. Er wordt op ongekende schaal aan nestvernietiging gedaan, afschot gepleegd en vergif uitgelegd. Het antwoord van Minister Veerman op kamervragen van Marijke Vos van Groen Links (persbericht Ministerie van LNV, 15 mei 2006) zegt dan ook meer over hoe de werkelijkheid zou moeten zijn (formeel alles netjes geregeld en voldoende toezicht), dan dat wordt ingegaan op het probleem van toenemende vervolging van roofvogels en andere predatoren, gebrek aan toezicht, en belangenverstrengeling. Zijn eindconclusie, dat voldoende toezicht op de naleving van de Flora- en Faunawet door inzet van controlecapaciteit vanuit de AID, maar ook vanuit politie en provincie, is verzekerd, is een fraai staaltje vrome hoop. En een gotspe, afgaande op de werkelijkheid.

Die werkelijkheid is namelijk een geheel andere. Alleen al voor Noord-Nederland zijn er in de eerste drie maanden van 2006 79 roofvogels als vergiftigd geanalyseerd door het CIDC-Lelystad. Dat is ruim twee keer zoveel als in 2004 of 2005 voor geheel Nederland (zie hierboven, Tabel 1). Het aantal doodgevonden roofvogels in 2005/06 loopt inmiddels in de honderden; vele daarvan konden niet nader worden onderzocht omdat ze al te zeer verrot waren (kunnen dus ook een natuurlijke dood zijn gestorven, zeker gezien de zeer lage muizenstand in de winter van 2005/06). Uit grote delen van het land (Groningen, Friesland, Texel, Drenthe, Twente, Flevoland, Limburg, Noord-Brabant, Zeeland) komen berichten binnen dat er fors wordt huisgehouden onder roofvogels (en ander "ongedierte" als marters, bunzings, vossen, dassen, kraaien), zowel overdag als 's nachts. Dat laatste wordt in de hand gewerkt door afgifte van vergunningen om met lichtbakken op vossen te mogen schieten (die bij gebrek aan schadelijkheid ten aanzien van weidevogels, zoals zichtbaar geworden in de weidevogelrapportage van Alterra en SOVON [2006], tegenwoordig in Drenthe schadelijk voor de volksgezondheid worden genoemd en dus bejaagbaar blijven). Niet gehinderd door wie dan ook nemen deze "jagers" de kans waar ook andere beesten op te ruimen, waaronder roofvogels. Evenzo dringen ze terreinen binnen waar ze niet mogen komen, zoals van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en It Fryske Gea, om ook daar vossen, kraaien en roofvogels op te ruimen. Geen haan die ernaar kraait, simpelweg omdat het weinige toezicht 's nachts helemaal afwezig is. Daarnaast hebben veel weidevogelbeschermers zich opgeworpen als de redders van de weidevogels. Regionaal, maar in het

bijzonder in Friesland, ruimen deze "beschermers" alles op wat ook maar enigszins een gevaar voor kieviten en grutto's kan opleveren. Deze handelwijze wordt bevorderd doordat boeren per kievit- of gruttolegsel subsidie krijgen (oplopend tot 600 euro per ha); daarmee worden roofvogels en legselbelagers directe concurrenten van boeren, wat onvermijdelijk tot roofvogelvervolgning leidt (ook in natuurgebieden, zoals van Natuurmonumenten op Texel; Noord-Hollands Dagblad 4 mei 2006).

Zonder een compleet overzicht te willen leveren van 2006 (daarvoor zij verwezen naar het jaaroverzicht dat in de eerste Takkeling van 2007 zal verschijnen), hier alvast een bloemlezing van recente voorvallen (en bedenk: de overgrote meerderheid van de gevallen wordt slinks uit de kranten gehouden):

- Friesland: Gruttoproject, Roofvogels grote boosdoeners (kop in Leeuwarder Courant 7 december 2005): ingezonden brief van S. Sieperda, die stelt dat het bedroevende resultaat van het Grutto-project al bij voorbaat zeker was. "Want als wij met elkaar niet bereid zijn 80 procent van de roofvogels te ruimen, zullen alle maatregelen die we treffen mislukken. Ook de vos als pure moordenaar hoort niet thuis in de vogelweidegebieden." Een veelgehoorde stem binnen Friesland, zoals ook blijkt uit de reactie van J.Tj. Bouma, zichzelf noemende natuurliefhebber en AOW-boer, in de Leeuwarder Courant van 27 december 2005: "De man dy't stelt dat it oantal predatoren mei tachtich persint werom brocht moat, sille de greidefûgels in kâns ha, hat it by it rjochte ein." En als reactie op het proces-verbaal dat een Fries kreeg naar aanleiding van de vangst van roeken in een vangkooi: "De man mei syn aksterkoaien yn Harich krige in boete mar hy hie in lintsje ha moatten. Lokkrich binnen der in hiele protte fangers oer, oars hiene der no noch mear rôvers west." Dat laatste klopt inderdaad: er wordt in Friesland, en elders in het land, massaal misbruik gemaakt van kraaienvangkooien (zie ook hieronder). Ook A.A. Schoustra, in dezelfde krant, doet een duit in het zakje: S. Sieperda hat gelyk. Tachtich persint fan predatoren ôpromje."
- Reusel-De Mierden (NB): Honderden roofvogels vervolgd (kop in Eindhovens Dagblad, 12 april 2006). Ook slachtoffers onder bunzings, wezels, egels, honden, katten. De handhaver Openbaar Beleid die deze zaken achterhaalde en aan de orde stelde is bedreigd en geïntimideerd, en er wordt serieus overwogen hem een andere functie te geven omdat "hij zijn kruid verschoten zou hebben". Doet eindelijk iemand zijn werk goed, word(t)en de dader(s) in bescherming genomen en krijgt de betrokken ambtenaar op zijn donder.
- België, nèt aan de andere kant van de grens ter hoogte van Reusel-De Mierden: in eerste drie maanden van 2006 al 98 meldingen van roofvogelvervolgning, niet alleen Buizerds, Haviken en Sperwers maar ook Rode Wouw en Blauwe Kiekendief. Deels gedood door afschot (Eindhovens Dagblad, 12 april 2006);
- Aarle-Rixtel/Beek en Donk (NB): Jagers gepakt voor doden roofvogels (Brabants Dagblad, 20 april 2006): twee jagers uit Aarle-Rixtel en één uit Beek en Donk werden door de AID aangehouden, verdacht van misbruik van kraaienvangkooien (met kraaien en Buizerd erin) en uitleggen van vergiftigd aas (gif en dode duiven aange troffen in woning). Deels zelfde geval als hieronder.

- Laarbeek (NB): man op heterdaad betrapt door AID bij doden van Havik, gevangen in een met duiven uitgeruste vangkooi. Een Buizerd en kraaien in dezelfde kooi konden worden losgelaten. Bekende de afgelopen jaren meerdere roofvogels te hebben gedood om de wildstand te bevorderen (19 april 2006: <http://www.aid.nl/AIDNIEUWS0630.htm>);
- Landgoed Oldenzaal (OV), eigendom Natuurmonumenten: in eerste maanden van 2006 werden 29 roofvogels en een steenmarter vergiftigd aangetroffen (Trouw, 14 april 2006). Naar aanleiding hiervan werd midden mei een 52-jarige man aangehouden; de politie sluit jachtbelangen niet uit (H. Bouwmeester).
- Hollandsche Veld & Elim (DR): adulte Buizerd geschoten (H. Moorlag);
- Jacht op 'krombekken' weer geopend; melding van grootschalige vervolging in Limburg, vooral van Havik en Buizerd (Dagblad De Limburger 13 mei 2006);
- Waalwijk (NB): bij 67-jarige man werden 265 ingevroren roofvogels in beslag genomen, naast 60 geprepareerde beschermde vogels (AD, 28 april 2006);
- Zeeland: twee vergiftigde Buizerds gevonden in Zeeuws-Vlaanderen, eieren van Bruine Kiekendief weghalen op Schouwen-Duiveland; doden van roofvogels komt steeds vaker voor (H. Castelijns in PZC, 28 maart 2006);
- Zeeuws-Vlaanderen (Z): Buizerd en Blauwe Kiekendief vergiftigd (PZC, 24 februari 2006);
- Texel (NH): vervolgen prikken van eieren moeilijk (Noord-Hollands Dagblad, 4 mei 2006): in natuurgebied Dijkmanshuizen werden in nesten van Bruine Kiekendief en grauwe ganzen de eieren doorgeprikt door drie boeren die aldaar land hadden gepacht; de - overigens herkende - daders konden vluchten;
- Noordoostpolder (F): 2 nestbomen van Sperwer en 2 dito van zwarte kraai omgezaagd; eerder al nestbomen van Buizerd omgezaagd. Vers dode vrouw Havik gevonden, mogelijk vergiftigd (R. van der Ploeg).

Toezichthouders

Tot slot nog iets over de toezichthouders en de naleving van de Flora- en Faunawet. Volgens Minister Veerman is de controlecapaciteit voldoende om die naleving te verzekeren, een stelling die hij uitsluitend onderbouwt door aan te geven wat er formeel is geregeld. De dagelijkse praktijk is echter bedroevend. Evenmin maakt hij duidelijk waarom hij denkt dat de aanhoudingen in 2005 en 2006 niet het topje van de ijsberg zijn. Naar onze ervaring wordt er plaatselijk inderdaad goed toezicht gehouden door gekwalificeerde en betrokken AID-ers en BOA's (en alle lof voor deze mensen, die het niet makkelijk hebben). Helaas moet daar onmiddellijk aan worden toegevoegd dat het maar al te vaak voorkomt dat goed ingevoerde opsporingsambtenaren binnen enkele jaren worden overgeplaatst. De vaak moeizaam verkregen expertise en opgebouwde contacten, zo noodzakelijk in deze ingewikkelde materie, worden daarmee in één klap teniet gedaan. Dit fenomeen is met name zichtbaar bij de AID, maar speelt ook in gemeenten en bij de politie. Voor de veldmensen van de WRN is dit uitermate frustrerend (overigens: óók voor de betrokken ambtenaren), omdat het de effectiviteit van controles aantast. Bovendien moeten wij telkens opnieuw tekst en uitleg geven van de meest basale zaken aangaande vervolging (via cursussen, één-op-één gesprek-

ken, uitwisseling van veldkennis en lokale kennis). Dit patroon van overplaatsing van goed ingewerkte ambtenaren is inmiddels een karakteristiek van de AID geworden, en lijkt welhaast opzettelijk. Het ware beter deze kennis en betrokkenheid te koesteren en te voeden, in plaats van te neutraliseren door middel van overplaatsing naar andere afdelingen, of zelfs opheffing (zoals indertijd is gebeurd met de veldpolitie).



De massale inzet van politie en toezichthouders indien mensen gevaar lopen, zelfs als dat evidente onzin is zoals tijdens de hype rond de vermeende poema op de Veluwe (Hindekamp, gemeente Ede, 16 juni 2005; Rob Bijlsma), staat in schril contrast met de gebrekkige of ontbrekende inzet ten behoeve van bescherming van andere dieren. *Surveillance of police and nature conservancy personnel is strongly biased in favour of humans, rather than including other animals as well; here a sign put up to warn visitors of a fictitious puma, a hype created around a non-existing escapee.*

Oproep

Veel mensen sturen de berichten uit lokale en regionale kranten naar me op voor zover betrekking hebbend op roofvogelvervolging (dank aan allen). Graag blijven doen. Houd ook de kraaienvangkooien in de gaten (grote kans op misbruik). Verder altijd aangifte doen bij het zien van (sporen van) roofvogelvervolging. En tot slot: laat u niet intimideren.

Dank

Na dit sombere overzicht past het om de schare vrijwilligers te bedanken die onder moeilijke omstandigheden tegen de stroom in moeten roeien om roofvogels de bescherming te bieden die ze bij wet is gegeven (en ruimhartig verdienen, gezien ook de algemeen dalende trend in aantallen en de verslechterende leefomgeving). Dat geldt zeker óók voor de professionele wetshandhavers, die in een steeds mondiger en agressievere wereld hetzelfde doen (zelfs indien niet of onvoldoende gesteund door hun baas, en ondanks intimidatie en persoons- en gezinsgerichte bedreigingen). In het bijzonder wil ik de volgende personen bedanken (met excuses voor eventuele omissies): Appie Bles, Henri Bouwmeester, Albert Jan Brink, Bauke de Bruin, Henk en Wannes Castelijns, Klaas van Dijk, Arjen en Herman Dijkman, Jo Erkens, Thijs van Galen, Sjoerd Haantjes, Jan Hendriksma, Hugh Jansman, Johan de Jong, Romke Kleefstra, Ben Koks, Jan Leenhouts, Henri Madern, Jan Meijerink, Hero Moorlag, Michel Pijs, René van der Ploeg, Har Pluijmakers, Maria Quist, Imko Riemersma, Harry de Rooij, Leo Rooijackers, Jaring Roosma, Jan Schipperijn, Hanneke Sevink, Edward Sliwinski, Jan Smit, Leo Smits, Roeleke Steentjes, Robbie van Swieten, Dook Vlugt, Christiaan de Vries, Wiebe en Maria Witteveen.

Summary

Bijlsma R.G. & Zoun P. 2006. Raptor persecution in The Netherlands in 2005. De Takkeling 14: 102-118.

Poisoning incidents (n=35) and deliberate disturbance of nests (n'114) were recorded throughout The Netherlands, not only in regions renown for such incidents (provinces of Friesland, Noord-Brabant and Limburg; Fig. 1) but increasingly also elsewhere in the wake of an expanding raptor population. Among the victims of poisoning, Common Buzzards *Buteo buteo* and Northern Goshawks *Accipiter gentilis* figured prominently (Table 2), but other species as Eurasian Marsh Harrier *Circus aeruginosus* and Eurasian Kestrel *Falco tinnunculus* were also affected. Poisoning was mostly realised by providing poisoned baits, using common pesticides like aldicarb (15x), carbofuran (17x) and parathion (3x). Disturbing nests by keeping parents away from the nest or by destroying eggs or killing nestlings is widespread, especially in regions where meadowbirds are (or have been) nesting in high densities. Regionally, and especially in the province of Friesland with a tradition of egg collecting, protection of species like *Vanellus vanellus* and *Limosa limosa* includes the illegal removal, destruction or killing of as many predators as possible, among which protected species like

raptors. This attitude is supported by part of the local populace, and therefore difficult to counteract.

Based on the recorded intensity of persecution (Table 2), the large and representative sample of nest cards (>4000 in 2005) and recent population estimates of raptor species (Bijlsma 2006), it is calculated that a minimum of 635 raptor nest were destroyed in 2005, mostly Buzzard (400), Marsh Harrier (74) and Goshawk (64). A similar calculation for the period 1996-2005 for the entire Netherlands indicates that a minimum of 5592 raptor nests must have been destroyed, with Buzzard (3127), Goshawk (869), Marsh Harrier (642), Sparrowhawk (608) and Kestrel (258) as main victims of human persecution. Many more nests failed under suspicious circumstances without showing traces of human tampering. Following the high profile given to raptor persecution in the Dutch media and by the Dutch Raptor Group, and a series of convictions (involving hunters, falconers, pigeon fanciers and keepers of domesticated animals), the perpetrators have refined their methods such that it has become more difficult to unequivocally prove human tampering. Illegal activities are furthermore facilitated by a slackening enforcement of wildlife laws, and frequent transfers to other posts of government officials specialised in wildlife crime (reducing the efficiency of law enforcement).

Literatuur

- Baars A.J. & Over H.J. 1989. Wild bird mortality in the Netherlands 1975-1989. Working Group on Wild Bird Mortality, Netherlands Society for the Protection of Birds, Central Veterinary Institute, Zeist/Lelystad.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G. 2004. Opzettelijke verstering van broedende roofvogels in Nederland in 2003. *De Takkeling* 12: 56-63.
- Bijlsma R.G. 2006. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2005. *De Takkeling* 14: 6-53.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 1998. Roofvogelvervolgning in Nederland in 1997. *De Takkeling* 6: 54-61.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 1999. Roofvogelvervolgning in Nederland in 1998. *De Takkeling* 7: 52-58.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 2000. Roofvogelvervolgning in Nederland in 1999. *De Takkeling* 8: 52-59.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 2001. Roofvogelvervolgning in Nederland in 2000. *De Takkeling* 8: 53-60.
- Bijlsma R.G., Schipperijn J., van Swieten R. & Zoun P. 2002. Vervolgning van roofvogels in Nederland in 2001. *De Takkeling* 10: 49-55.
- Bijlsma R.G., Schipperijn J., van Swieten R. & Zoun P. 2003. Vervolgning van roofvogels in Nederland in 2002. *De Takkeling* 11: 55-63.
- Bijlsma R.G. & Zoun P. 2005. Vervolgning van roofvogels in Nederland in 2004. *De Takkeling* 13: 57-64.

- Burgers J., Fuchs P. & van Watering C.C. 1976. Het schieten op roofvogels en uilen. De Nederlandse Jagers, 8 oktober 1976.
- Jansman H. 1995. Tips en raadsels rond Heino. De Takkeling 3(3): 64-65.
- Jansman H. 2001. Herkenning en opsporing van roofvogelvervolg. Tweede herziene druk. Werkgroep Roofvogels Nederland, Appelscha.
- Kleefstra R. & Kleefstra J. 2005. Toevallige vangst van adult vrouwtje Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* als verrassing in teleurstellend kiekenseizoen. De Takkeling 13: 178-184.
- van Lieshout H., Schipperijn J., Zoun P. & Bijlsma R.G. 1997. Roofvogelvervolg in Nederland in 1996. De Takkeling 5(1): 43-51.
- Noorden B. van & Schols R. 1999. Aantalsschattingen van de Limburgse broedvogels 1998. Limburgse Vogels 10: 35-45.
- Ooien A. J. van 1985. Roofvogelvervolg in Nederland. Vogelbescherming, Zeist.
- Over H.J. & Klomp H. 1981. Zwartboek roofvogelsterfte. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels & Werkgroep Vogelsterfte, Zeist.
- Quist M. (red.) 1992. Roofvogels: bedreigend of bedreigd? Werkgroep Roofvogels Noord- en Oost-Nederland, Aekinga.
- Quist M. 1995. Een merkwaardige (rechts)zaak. De Takkeling 3(1): 16-17; zie ook De Takkeling 3(2): 16-17.
- Quist M. 1997. Vervolg. De Takkeling 5(2): 32-36.
- Quist M. 1998. Overzicht van de bij de WRN geregistreerde processen-verbaal en veroordelingen wegens roofvogelvervolg in 1997 (bron: AID, politie en Staatsbosbeheer). De Takkeling 6: 62.
- Redactie 1993. Jagers en roofvogelvervolg. De Takkeling 1: 15-18.
- Rutz C. & Bijlsma R.G. 2006. Food limitation in a generalist predator. Proc. Royal Soc. B. doi:10.1098/rspb.2006.3507.
- Schipperijn J.A. 1995. Vervolg van roofvogels in Noord-Nederland in 1994. De Takkeling 3(1): 82-86.
- Teunissen W., Schekkerman H. & Willems F. 2006. Predatie bij weidevogels. Op zoek naar mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Veenendaal J.W. van 2003. Samenwerking bij natuurhandhaving heeft succes! Politie, Dier & Milieu 2003(4): 14-16.
- Verstallen R. & Zijlmans G. 1999. De notoire overtreeders zijn steeds moeilijkertepakken. Handhaving 15(1): 30-32.
- Zoun P.E.F. 2004. Onderzoek naar de doodsoorzaken van inheemse wilde fauna. Verslag over 2003. Rapportnummer 04/C10062. CIDC-Lelystad, Lelystad.

Adressen:

RGB: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse (rob.bijlsma@planet.nl)

PZ (CIDC-Lelystad): Postbus 65, 8200 AB Lelystad.